

Nr 221.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående tillfällig pensionsreglering för efterlevande till delägare i lärarnas vid elementarläroverken gamla och nya änke- och pupillkassor m. m.; given Stockholms slott den 20 mars 1923.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts,
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Olof Olsson.

*Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i
statsrådet å Stockholm slott den 20 mars 1923.*

Närvarande:

Statsministern och ministern för utrikes ärendena BRANTING, statsråden
LINDQVIST, THORSSON, OLSSON, SANDLER, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON,
ÅKERMAN, LINDERS, SCHLYTER, ÖRNE.

Departementschefen, statsrådet Olsson anför:

I riksstaten finnes sedan flera år tillbaka uppfört ett ordinarie bestämt anslag till pensionering av änkor och barn efter lärare vid
Bihang till riksdagens protokoll 1923. 1 saml. 179 häft. (Nr 221.)

Tillfällig pen-
sionsregle-
ring för efter-

levande till
delägare i
lärarnas vid
elementar-
läroverken
gamla och
nya änke- och
pupillkassor
m. m.

allmänna läroverk, pedagogier, seminarier m. m., utgörande för år 1922 157,276 kronor. För förra halvåret 1923 är anslaget uppfört med halvt belopp, eller 78,638 kronor.

Då jag vid anmälan den 30 december 1922 av anslagsbehoven för budgetåret 1923—1924 under riksstatens elfte huvudtitel hade att uttala mig om nyssberörda anslag, erinrade jag om att Kungl. Maj:t genom beslut den 22 oktober 1920 bemyndigat chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst fyra sakkunniga för att inom departementet biträda med verkställande av utredning och avgivande av förslag dels i fråga om omorganisation av dövtum-lärarnas pensionsanstalt, därvid särskilt borde tagas under omprövning, huruvida anstalten lämpligen borde uppgå i statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl., dels ock huruvida och under vilka villkor lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa kunde böra inordnas under nyssnämnda statsanstalt.

Med omnämnande, att departementschefen med anledning härav samma dag tillkallat såsom sakkunniga överdirektören och chefen för försäkringsinspektionen P. J. G. Laurin, direktören för statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl. C. G. Widström och lektorn, numera byråchefen E. Göransson, anförde jag vidare, att de sakkunniga till chefen för ecklesiastikdepartementet inkommit med förberörda utredning och förslag, samt att sagda förslag, vad beträffade lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa, avsåge, att nämnda kassa skulle, i likhet med vad förut skett med vissa andra förut fristående kassor, inordnas i statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl. Den verkställda utredningen gäve, yttrade jag, vid handen, att någon ökning av det förenämnda anslagsbeloppet, för helt år räknat, icke skulle med anledning därav vara erforderlig.

Då de sakkunnigas förslag borde föreläggas riksdagen till prövning men ärendet krävde ytterligare beredning, hemställde jag slutligen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att, i avbidan på proposition angående inordnandet av lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa i statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl., i riksstaten beräkna ett ordinarie anslag av 157,276 kronor till bidrag till pensionering av änkor och barn efter lärare vid allmänna läroverk, pedagogier, seminarier m. m.

Min hemställan bifölls av Kungl. Maj:t.

Då jag nu anhåller att få till Kungl. Maj:ts prövning återupptaga ifrågavarande ärende, ber jag först få meddela, att förenämnda, av de sakkunniga framlagda förslag varit föremål för granskning och uttalande av styrelsen för statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl., statskontoret och skolöverstyrelsen.

Av skäl, som framgå av vad jag i det följande kommer att anföra, torde jag, ifråga om innehållet i de sålunda avgivna yttrandena, nu behöva omnämna allenast, att statskontoret, som i övrigt förmält sig ej hava något att erinra mot det föreslagna inordnandet i statsanstalten av nämnda änke- och pupillkassa, ansett, att innan förslaget genomfördes, kassans delägare eller åtminstone dessas förtroendemän, de av dem utsedda revisorerna för granskning av kassans förvaltning och räkenskaper, skäligen borde, innan överflyttningen beslötes, beredas tillfälle att uttala sin mening om detsamma.

Tillfälle till dylikt uttalande har ock sedermera beretts kassans delägare därigenom, att skolöverstyrelsen i ämnet infordrat yttrandena från kollegierna vid de allmänna läroverken, högre lärarinneseminariet, statens folkskoleseminarier och de tekniska läroverken, vissa lärare och befattningshavare vid Chalmers tekniska institut, överlärare och lärare vid gymnastiska centralinstitutet samt rektorerna vid skeppsgosseskolorna i Karlskrona och Marstrand ävensom föreståndaren vid August Abrahamsons stiftelse å Nääs.

Med överlämnande av de inkomna yttrandena har skolöverstyrelsen den 8 mars 1923 avgivit eget utlåtande i ärendet, däri överstyrelsen, bland annat, omnämnt, att det framlagda förslaget tillstyrkts av flertalet kollegier men att åtskilliga önskemål därvid uttalats. Från vissa håll hade intet bestämt uttalande gjorts eller ock förslaget avstyrkts.

Sedermera har skolöverstyrelsen i skrivelse den 9 mars 1923 — under erinran, att överstyrelsen i nyssberörda utlåtande över de sakkunnigas förslag framhållit angelägenheten av att frågan om elementarlärarnas familjepensionering vid 1923 års riksdag vunne sin lösning i huvudsaklig överensstämmelse med det av de sakkunniga framlagda förslaget — anført, att, då överstyrelsen förutsåge, att sådana omständigheter kunde inträffa, att en dylik lösning ej kunde komma till stånd, och då å andra sidan nu utgående familjepensioner vore så otillräckliga, att det ej kunde anses försvarligt, att ingenting nu åtgjordes för dessa pensioners höjning, överstyrelsen

ansåge sig böra hemställa om en provisorisk förhöjning från och med år 1924 av nu utgående pensioner, för den händelse att frågan i sin helhet ej kunde bliva föremål för 1923 års riksdags behandling.

Till det av överstyrelsen i sist omförmälda hänseende väckta förslaget får jag anledning att i det följande återkomma. Jag bör redan i detta sammanhang framhålla, att jag är ense med de flesta bland de myndigheter, som yttrat sig i förevarande fråga, därom, att det av de sakkunniga framlagda förslaget angående inordnande av lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa i statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl. synes kunna i huvudsak tillstyrkas, varvid jag ej minst fäst avseende vid den förhöjning av de från kassan utgående pensionerna, som av de sakkunniga föreslagits. Emellertid har, efter det de infordrade yttrandena över de sakkunnigas förslag inkommit, tiden synt mig allt för knapp för att tillåta ett definitivt ställningstagande till förslaget och de uttalanden i anledning av detsamma, som från olika håll gjorts. Jag anser mig således icke kunna nu till slutlig prövning framlägga förslag till frågans ordnande, grundat på det av de sakkunniga avgivna utlåtandet.

Å andra sidan är jag fullt ense med skolöverstyrelsen därom, att de nu utgående pensionerna äro för knappt tillmätta samt att snara åtgärder för deras höjande, i den mån så kan ske, äro synnerligen behöfliga och önskvärda. Med hänsyn härtill har jag velat lämna min medverkan till ett genomförande av det av skolöverstyrelsen i dess förut omförmälda skrivelse den 9 mars 1923 framlagda förslaget om en provisorisk förhöjning av här ifrågavarande pensioner. Ytterligare ett skäl härtill föreligger enligt min mening. Vid olika tillfällen har den uppfattningen uttalats — och ej heller så vitt jag vet motsagts — att familjepensionernas belopp böra stå i viss rimlig proportion till de löner, som åtnjutas av vederbörande delägare i änke- och pupillkassan. Därav följer tydligen, att en jämkning av familjepensionerna lämpligen bör åtfölja en nyreglering av lönerna. Så skedde väl av olika skäl ej efter den av 1918 års riksdag beslutade löneregleringen för den ojämförligt största delen bland kassans delägare, men då, som känt är, för närvarande pågår arbete med utredning rörande en ny definitiv lönereglering för sistnämnda delägare, har jag vid närmare övervägande för min del ansett, att ett slutligt

avgörande av frågan om änke- och pupillkassans inordnande i statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl. helst bör träffas i samband med den blivande löneregleringen och den erforderliga höjningen till dess bör ske genom en provisorisk reglering.

Innan jag återgiver skolöverstyrelsens förslag till dylik provisorisk reglering, torde jag emellertid böra i största korthet redogöra för vissa förhållanden i fråga om den nuvarande familjepensioneringen och därvid lämna en summarisk redogörelse för uppkomsten av de båda kassor, lärarnas vid elementarläroverken änke- och pupillkassa samt lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa, som för närvarande hava att sörja för sagda pensionering.

Såsom vederlag för den rätt till nådår, som enligt prästerskapets privilegier tillkom änkor och barn efter lärare vid elementarläroverk och pedagogier, beviljade 1877 års riksdag ett årligt anslag av 60,000 kronor till pensionering av änkor och barn efter lärare vid elementarläroverken, pedagogierna och seminarierna, varjämte ett årligt belopp av 5,000 kronor anvisades till bestridande av förvaltningskostnaderna för den kassa, som under namn av lärarnas vid elementarläroverken änke- och pupillkassa bildades för pensioneringens handhavande. Reglemente för kassan fastställdes av Kungl. Maj:t den 11 oktober 1878. Tid efter annan hava i kassan upptagits nya delägargrupper eller ökat antal delägare inom de kassan sedan tillhörande grupperna, varjämte statsanslaget på grund härav vid olika tillfällen ökats.

Genom beslut av 1911 års riksdag avlöstes, efter det kyrkomötet därtill lämnat sitt medgivande, den rätt till tjänstår, som jämlikt prästerskapets privilegier ännu tillkom stärbhus efter ämneslärare vid de allmänna läroverken. Det av Kungl. Maj:t i nu angivna hänseende för riksdagen framlagda förslaget avsåg tillika en ombildning av förenämnda änke- och pupillkassa i enlighet med ett därtill uppgjort förslag. Efter det Kungl. Maj:t förklarat, att nyssnämnda rätt till tjänstår skulle från och med början av år 1912 upphöra, fastställdes genom beslut den 8 december 1911 reglemente för den ombildade kassan, som benämndes lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa (svensk författningssamling nr 155 för år 1911).

Skyldighet att vara delägare i den nya kassan åligger nu en var, som den dag, sagda reglemente trädde i kraft, eller därefter genom befordran eller transport

bliver rektor eller ordinarie ämneslärare eller pensionsberättigad övningslärare vid allmänt läroverk eller folkskoleseminarium, lektor vid högre lärarinneseminariet i Stockholm samt vid tekniska elementarskolorna, respektive tekniska läroverken i Norrköping, Malmö, Örebro, Borås och Härnösand, professor eller andrelärare eller verkstadsingenjör eller lärare i frihandsteckning vid Chalmers tekniska institut, överlärare eller lärare vid gymnastiska centralinstitutet, verkställande direktör och andra tjänstemän vid folkskolläraernas pensionsinrättning, numera statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl.

Till grund för beräkningen av änkepensioner och pensionsavgifter lägges det s. k. delaktighetsbeloppet. Detta belopp växlar för olika befattningshavare. Delägare är skyldig att till kassan för varje år betala pensionsavgift, vilken i regel utgår för manlig delägare med 3 procent och för kvinnlig delägare med 1½ procent av delaktighetsbeloppet.

I fråga om pensionernas belopp är stadgat, att, om delägare efterlämnat änka men icke barn, pensionen må utgöra dels 100 kronor såsom grundpension, dels 20 procent av delaktighetsbeloppet såsom tilläggspension. Pensionsbeloppen för barn till delägare utgå med olika belopp, allt efter de pensionsberättigade barnens antal.

I reglementet stadgas vidare rättighet att bliva delägare i den nya kassan för en var, som är delägare i den tidigare befintliga kassan, under villkor att anmälan om delaktighet gjordes före viss tidpunkt. För delägare, som icke övergått till den nya kassan, gäller fortfarande i det hela förut omnämnda reglemente den 11 oktober 1878. Båda kassorna äro således alltför i verksamhet.

Efter det genom 1918 års riksdags beslut ny löne- och pensionsreglering genomförts för största delen av den nya kassans delägare samt jämväl i övrigt vissa förändringar skett inom de till kassans verksamhetsområde hörande delägargrupperna, väcktes fråga om viss höjning av delaktighetsbelopp i kassan samt om andra ändringar beträffande kassans verksamhet. Utredning i ännu verkställdes, och förslag till behövliga ändringar i kassans reglemente utarbetades.

Över förslaget infordrades yttrande från, bland andra, statskontoret, som i sitt den 29 januari 1920 avgivna utlåtande erinrade, bland annat, om att förslag väckts om ändring i statens ställning till familjepensioneringen för befattningshavare i statens tjänst. Enligt statskontorets mening borde, sedan en plan utarbetats för statens övertagande av denna pensionering, överläggningar med representanter för de olika änke- och pupillkassorna inledas rörande möjligheterna av ett förstatligande av ifrågavarande pensionering. Då den sålunda ifrågasatta uppgörelsen angående ett likformigt ordnande av statens ställning till änke- och pupillkassorna måste bliva försvårad genom en omläggning av grunderna för beräkning av

statsbidraget till lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa, syntes det statskontoret, som om åtgärd i detta syfte icke för närvarande borde vidtagas.

Med hänsyn till vad statskontoret sålunda anfört, kom en av Kungl. Maj:t förebådad proposition till 1920 års riksdag i ämnet ej till stånd i ursprungligen tillämnad form. I stället överlämnades frågan till de av chefen för ecklesiastikdepartementet jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade sakkunniga, varom jag i början av mitt anförande under denna punkt talat.

På sätt jag i det föregående framhållit, anser jag mig ej nu kunna framlägga till slutlig prövning ett på berörda sakkunnigas utlåtande grundat förslag utan måste inskränka mig till ett förslag om en provisorisk förhöjning av de nu utgående pensionerna, grundat på skolöverstyrelsens skrivelse den 9 mars 1923, varom jag förut talat och som jag delvis återgivit.

I sagda skrivelse anför överstyrelsen, att överstyrelsen ville föreslå, att familjepension efter delägare i lärarnas vid elementarläroverken gamla eller nya änke- och pupillkassa under år 1924 beräknades efter ett familjepensionsunderlag, som med 200 kronor överstege den ensam änka enligt gällande bestämmelser tillkommande pension.

Enligt den av revisorerna för granskning av nu nämnda kassas förvaltning och räkenskaper för år 1921 till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet den 15 augusti 1922 avgivna berättelse hade kassans inkomster för år 1921 överstigit utgifterna med 436,885 kronor 67 öre, under det att samtliga utgifter för året uppgått till 317,761 kronor 21 öre. Vid nämnda års slut voro 473 pensionsbrev gällande. En förhöjning av 200 kronor för varje pensionsbrev skulle alltså medföra en ökad kostnad på 94,600 kronor. Då emellertid pensionen för änka med ett eller flera pensionsberättigade barn skulle komma att höjas med motsvarande belopp, borde kostnadsökningen för ett år beräknas till i genomsnitt 20 % högre belopp eller sammanlagt till omkring 113,000 kronor. Härav syntes, att den nuvarande kassan kunde utan olägenhet bära en här alternativt föreslagen provisorisk förhöjning av nu utgående änkepensioner.

På grund av det anförda hemställde överstyrelsen, det Kungl. Maj:t ville, för den händelse att frågan om omorganisation av lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa icke kunde bli föremål för 1923 års riksdags behandling, vidtaga erforderliga åtgärder för att familjepension efter delägare i lärarnas vid elementarläroverken gamla eller nya änke- och pupillkassa under år 1924 måtte utgå efter ett pensionsunderlag, som med 200 kronor överstege den ensam änka enligt nu gällande bestämmelser tillkommande pension.

Med anledning av skolöverstyrelsens sistberörda framställning har jag under hand begärt ett uttalande över densamma från

överdirektören Laurin och direktören Widström, båda, såsom jag förut nämnt, tillhörande de sakkunniga, som framlagt förenämnda förslag i fråga om omorganisation av elementarlärarnas nya änke- och pupillkassa.

Från Laurin och Widström har jag ock erhållit en promemoria i ämnet, däri de förklarat sig för sin del tillstyrka — för den händelse att definitivt ordnande av här ifrågavarande spörsmål ej nu kunde ske — att familjepension efter delägare i lärarnas vid elementarläroverken gamla eller nya änke- och pupillkassa under år 1924 måtte utgå efter ett pensionsunderlag, som med 200 kronor överstege den ensam änka enligt nu gällande bestämmelser tillkommande pension.

Laurin och Widström hava vidare framhållit, att änke- och pupillkassans ekonomiska ställning vore sådan, att den föreslagna tillfälliga förhöjningen av pensionerna mycket väl kunde ske utan någon förhöjning av statsbidraget.

På grund av remiss har jämväl direktionen över lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa avgivit utlåtande över skolöverstyrelsens förevarande förslag, därvid direktionen tillstyrkt den ifrågasatta förhöjningen av pensionerna under uttalande, att kassans nuvarande ställning medgäve en dylik höjning samt att, då det befintliga överskottet i kassan åstadkommits genom bidrag jämväl av numera avlidna delägare, höjningen icke kunde anses innebära något intrång på nuvarande delägares rättigheter.

Departement-
schefen.

Jag har redan i det föregående givit tillkänna såsom min mening, att slutlig prövning av det av de sakkunniga framlagda förslaget om inordnande av lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa i statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl. ej nu kan ske. Men jag har ock betonat, att de nu utgående familjepensionernas storlek ingalunda stå i något rimligt förhållande till de löner, delägarna i kassan numera uppbära, och jag har också framhållit, att en provisorisk reglering av sistberörda förhållande synes mig vara synnerligen behövlig och önskvärd.

Riksdagen har visserligen ej i detalj fastställt de regler, som bestämma pensionernas storlek m. m., men de grunder, enligt vilka den nuvarande änke- och pupillkassan verkar, hava varit riksdagen förelagda i samband med framställning om statsunderstöd åt kassan. Det synes mig därför erforderligt, att riksdagen sättes i tillfälle att

uttala sig jämväl om den nu föreslagna provisoriska regleringen av pensionsbeloppen, ehuru väl genomförandet av regleringen ej erfordrar någon höjning av det hittills utgående statsunderstödet till elementarlärarnas m. fl. familjepensionering utan kan ske med anlitande allenast av kassans egna tillgångar.

Den föreslagna provisoriska förhöjningen av pensionerna får visserligen ej fullt så stor räckvidd som det förenämnda, av sakkunniga framlagda förslaget men komme dock att för flertalet delägares efterlevande betyda ett synnerligen önskvärt närmande till de beräknade definitiva pensionsbeloppen. Ett genomförande av provisoriet skulle alltså, med tanke på de jämförelsevis små belopp, det här i varje fall gäller, innebära en ej oväsentlig förbättring för delägarnas efterlevande.

Jag har redan påpekat, att en reglering, sådan som nu ifrågasatts, ej kräver någon förhöjning av det nu utgående statsunderstödet. Ej heller för delägarna i änke- och pupillkassan behöver regleringen innebära någon förhöjd avgift till kassan. Jag hänvisar i detta avseende till skolöverstyrelsens förut återgivna skrivelse samt till direktionsens över kassan sist avgivna yttrande. Kassans nuvarande ställning är nämligen så god, att den medgiver föreslagen förhöjning ej blott av de nu utgående pensionerna utan jämväl av de nya pensioner, som må komma att under den närmare framtiden normalt utbetalas. Jag vill i detta sammanhang påpeka, att den ifrågasatta pensionsregleringen ej synes mig kunna i något hänseende lända kassans nuvarande delägare till förfång, och ber få i berörda hänseende hänvisa till vad kassans direktions i sitt av mig nyss återgivna yttrande därom anført.

Skolöverstyrelsen har föreslagit, att provisoriet skulle avse år 1924, och Laurin och Widström synas hava tänkt sig samma tidsbestämmelse. Till denna uppfattning ansluter jag mig. Det är emellertid uppenbart att, därest en förhöjning av ifrågavarande pensioner nu vidtages, det icke gärna är möjligt att för tiden efter 1924 återgå till nuvarande pensionsbestämmelser. För den händelse ny löne- och pensionsreglering för elementarläroverkslärarna och i samband därmed jämväl definitiv reglering av pensionsförhållandena för nämnda befattningshavares efterlevande icke inom den närmaste tiden bliva av riksdagen godkända, är det därför enligt min mening oundgängligt att ny framställning i förevarande ämne avlåtes till riksdagen.

Jag hör till sist påpeka, att såväl skolöverstyrelsen som Laurin och Widström utgå ifrån att den planerade förhöjningen skulle avse pensioner från både den gamla och den nya kassan.

Under återopande av vad jag nu anfört hemställer jag alltså, att Eders Kungl. Maj:t täcktes

dels meddela riksdagen, att proposition i det i statsverkspropositionen den 8 januari 1923, elfte huvudtiteln, upptagna ärendet angående inordnandet av lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa i statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl. ej kommer att avlätas till den nu samlade riksdagen;

dels ock föreslå riksdagen att ej mindre förklara, att från riksdagens sida hinder ej möter för att till pensionsberättigade efterlevande efter delägare i lärarnas vid elementarläroverken änke- och pupillkassa eller lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa må under år 1924 utgå, utöver pensionsförmåner enligt nu gällande bestämmelser, ett belopp, beräknat för ensam änka till 200 kronor och för övriga efterlevande i proportion därtill,

än även i riksstaten för budgetåret 1923—1924 under elfte huvudtiteln uppföra det *ordinarie* anslaget till bidrag till pensionering av änkor och barn efter lärare vid allmänna läroverk, pedagogier, seminarier m. m. med 157,276 kronor.

Till denna departementschefens av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall ävensom förordna, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Em. G:son Bergman.